

TA'LIM OLUVCHILAR FAOLIYATIDA IJTIMOIIY FANLARNING AHAMIYATI

Abdullayeva Jamila Gopirovna
Andijon viloyati Pedagoglarni yangi
metodikalarga o'rgatish milliy markazi
Pedagogika va psixologiya, ta'lim
texnologiyalari kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy fanlar nima ekanligi, kelib chiqish tarixi, o'rganilishi va nima uchun jamiyat hayotida shaxsga ijtimoiy fanlar kerakligi haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy fan, pedagogik, ijtimoiy faollik, muloqot, pedagogika.

Yosh avlodning har tomonlama kamol topishi jamiyat taraqqiyotini ta'minlovchi asosiy omil bo'lishi bilan bir qatorda uning shaxs sifatida ijtimoiy faollashuvida ham etakchi o'rin tutadi. O'quvchi shaxsining ijtimoiy faolligi quyidagi ikki jihatga ko'ra muhim ahamiyatga ega: birinchidan, shaxsning jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun zamin yaratadi, ikkinchidan esa, uning bilimi, kuch-quvvati, imkoniyati hamda iqtidori jamiyat rivoji yo'lida mehnat qilishga yo'naltiriladi. Manbalarning tahlili shuni ko'rsatadiki, demokratik jamiyatda o'quvchilar ijtimoiy faolligi o'z-o'zidan yuzaga kelmaydi, balki muntazam tarzda maqsadli ravishda olib borilgan pedagogik faoliyat natijasida shakllantiriladi. O'quvchilarga nazariy-amaliy bilimlarni berish, ularda ijtimoiy faollik ko'nikma va malakalarini hosil qilish pedagogika nazariyasi va amaliyoti uchun ham o'ziga xos ahamiyatga ega ekanligi bilan dolzarblik kasb etadi. Yosh avlodni ijtimoiy faolligini oshirishda ijtimoiy fanlar o'zni sezilarli darajada yuqoridir. Ijtimoiy fanlar nima, unga qanday fanlar kiradi va bu fanlar qachon paydo bo'lgan?

Bu savollar ko'pchilikni qiziqtirishi tabiiydir.

Ijtimoiy fanlar ularni jamiyatda sodir bo'layotgan voqealarni o'rganish va ob'ektiv tahlil qilishga bag'ishlangan ilmiy fanlar deb ta'riflash mumkin. Boshqacha qilib aytganda, ijtimoiy fanlar insonning ijtimoiy muhitidagi xatti-harakatlarini o'rganishga bag'ishlangan. O'z navbatida ushbu fanlar ijtimoiy institutlarda yuzaga keladigan o'ziga xos xususiyatlarni yoki qonuniyatlarni tushunish uchun insonning individual va jamoaviy xatti-harakatlarini tahlil qiladi. Ijtimoiy dunyoni tushunishga bag'ishlangan ushbu fanlarning olimlari o'zlarining ko'rsatmalarini ikkita asosiy savol orqali boshqaradilar: nima uchun ba'zi ijtimoiy va tarixiy hodisalar ro'y beradi va ularni qanday sharoitlar yaratadi. Ushbu taxminlardan jamoaviy xulq-atvorni tahlil qilish osonlashadi.

Ijtimoiy fanlar antropologiya, aloqa, siyosatshunoslik, iqtisod, ta'lim, demografiya, tarix, tilshunoslik, psixologiya, geografiya, semiologiya va boshqa sohalarni qamrab oladi.

Kelib chiqishi va tarixi. Qadimgi asr. Ijtimoiy fanlar, odatda, ko'pgina epistemalar va bilimlarda bo'lgani kabi, qadimgi falsafaning paydo bo'lishida, yozuvga ega bo'lgan birinchi sivilizatsiyalar rivojlana boshlaganda paydo bo'lgan. Biroq, qadimgi asrlarda turli xil bilim sohalari o'rtasida farq yo'q edi, shuning uchun matematika, she'riyat, tarix va siyosat bir xil fan sifatida o'rganilgan; Bu turli xil bilim shakllari doirasida ilmiy asoslarni qo'llashga olib keldi.

XVIII-asrda ijtimoiy fanlar Russo, Didro va boshqa fransuz mualliflarining tadqiqotlari tufayli bugungi kunda ma'lum bo'lganidek paydo bo'ldi. Shu paytdan boshlab "ijtimoiy fanlar" atamasi qo'llanila boshlandi; ammo, bu pozitivizm bilan qattiq bog'liq edi.

Ogyust Komte va Emil Dirksaym. Fransuz faylasufi Ogyust Konte ijtimoiy fanlarning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi, chunki u ushbu fanlarni bilish uchun yangi yo'llarni ochishga imkon berdi. Ushbu yo'nalishlardan biri "ijtimoiy tadqiqotlar" deb nomlangan bo'lib, u Yevropaning ayrim mamlakatlari va Qo'shma Shtatlarda ishlab chiqilgan ko'plab statistik namunalardan iborat edi. Ijtimoiy fanlarning rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan yana bir olim - bu "ijtimoiy faktlar" ni o'rganish bilan tanilgan fransuz sotsiologi Emil Dirksaym; Shuningdek, Vilfredo Pareto tomonidan individual nazariyalar va meta-nazariy g'oyalarni joriy etgan ish muhim edi. Maks Veber o'z navbatida ijtimoiy hodisani aniqlashga imkon beradigan uslubiy ikkilikni joylashtirdi. Ijtimoiy fanlarni o'rganishning yana bir usuli iqtisodiy intizomga asoslangan edi, chunki u "qattiq fan" ko'rsatmalariga binoan iqtisodiy bilimlarni targ'ib qildi.

XX asrning boshlari va hozirgi zamon ijtimoiy fanlari ma'rifatparvarlik g'oyalari turli xil tanqidlarga va o'zgarishlarga duch keldi: masalan, turli sohalardagi matematik tadqiqotlar eksperimental tadqiqotlar bilan almashtirildi, chunki ular nazariy tuzilmani ishlab chiqish uchun tenglamalarni tahlil qildilar. Natijada, ijtimoiy fanlarning pastki sohalari metodologiya doirasida ko'proq miqdoriy bo'lib qoldi. Statistikalarni amaliy matematikaning mustaqil sohasiga aylandi, chunki statistik jarayonlar katta ishonchlikka erishdi. Xuddi shunday, tabiatshunoslikning ba'zi fanlari ijtimoiy fanlardan, masalan, sotsiobiologiya va bioekonomika kabi ba'zi tadqiqot formulalarini olgan. Zamonaviy davrda Talkott Parsons va Karl Popper kabi olimlar ijtimoiy fanlarni tadqiq etish sohasini yanada chuqurroq rivojlantirdilar. Bu turli xil fanlarni bir-biri bilan bog'lash uchun qaysi metodologiyani eng mos kelishini aniqlashdan iborat edi, chunki hozirgi paytda texnologik yutuqlar bilan o'zgartirilgan ko'plab usullar mavjud. Tarix davomida ijtimoiy fanlar kuchli munozaralarga duch kelgan, chunki ularni aniqlash va ularni tashkil etuvchi narsalarni aniqlash ziddiyatli bo'lgan. Ijtimoiy

fanlarning delimitatsiyasi bilan bog'liq ushbu ziddiyatga qaramay, ushbu fanlarning quyidagi asosiy xususiyatlariga ega ekanligi aniqlanishi mumkin:

Metodika. Barcha fanlarning ajoyib xususiyatlaridan biri bu foydalanadigan metodikadir. Buni ikkiga bo'lish mumkin: deduktiv yoki induktiv metodologiya. Ijtimoiy fanlarda asosan aralash induktiv usul qo'llaniladi, bu argumentlar va qoidalar ehtimoligini hisoblash imkonini beradi. Ilmiy va ijtimoiy fanlar bir necha o'n yillar davomida fan nima ekanligi haqida bahslashib kelgan, chunki uning boshlanishida tabiatshunoslik namuna sifatida olingan. Shu bilan birga, ijtimoiy fanlarda (jamiyatda) o'rganish ob'ekti tabiiy fanlar kuzatadigan ko'rsatmalar doirasida tuzilishi mumkin emasligi aniqlandi.

Bu asosan, institutlar va ijtimoiy tizimlarning mumkin bo'lgan natijalar va sifat ta'sirlarini o'zgartiradigan ma'lum tajribalarni ishlab chiqishda bir qator chegaralarni belgilashga bog'liq bo'lgan.

Ijtimoiy fanlar o'zaro bog'liqligi bilan ajralib turadi, chunki ular yaxshiroq ajratmalar va natijalarni taklif qilish uchun bir-biriga muhtoj. Masalan, sotsiologiya psixologiya va ijtimoiy tarix, shuningdek, inson geografiyasi bilan bog'liq bo'lishi kerak. O'z navbatida madaniy antropologiya urbanizm, demografiya va falsafa bilan bog'liq bo'lishi kerak. Barcha ijtimoiy fanlarni o'rganish ob'ekti ijtimoiy mavjudot sifatida insondan iborat; ya'ni odamlarda ijtimoiy va kommunikativ mavjudotlar sifatida. Shu sababli, ushbu intizomlar odamlar muhitida olib boriladigan barcha harakatlar va xatti-harakatlar bilan bog'liq. Binobarin, ushbu turdagi fanlar ramziy va moddiy jamiyatlarning namoyon bo'lishini tahlil qilishga intiladi. Shu sababli, ijtimoiy fanlar ko'pincha insoniy fanlar deb ham ta'riflanadi, garchi ba'zi tanqidchilar ushbu toifadagi farqlarni qilishni afzal ko'rishadi. Hozirgi vaqtda ijtimoiy fanlar, ayniqsa, boshlang'ich va o'rta ta'lim ta'limi tayyorlashning asosiy qismini tashkil etadi. Buning sababi shundaki, ijtimoiy fanlar umumbashariy qonunlarni shakllantira olmasligiga qaramay, ular atrofimizdagi dunyoni yanada empatik va ko'p qirrali tushunishga imkon beradi, eng yoshlarning ongini keskin kengaytiradi. Bundan tashqari, ijtimoiy fanlar odamlarga tarixiy jarayonlar, hokimiyat munosabatlari, tuzilmalar va hodisalar to'g'risida hozirgi kunda biz bilgan jamiyat shakllanishiga imkon berganligi haqida hayron bo'lishlariga imkon beradi. Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy fanlar orqali inson o'zini va boshqalarni chuqur bilishga qodir. Jamiyatda o'quvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularni o'zlari qiziqqan sohaga yo'naltirish va oldilariga maqsad qo'yish jarayonini ularga anglatish uchun birinchi galda o'quvchi bilan muloqot qilish kerak. Ijtimoiy fanlarda muloqot muhim ahamiyatga ega. Demokratik jamiyatda o'quvchilar ijtimoiy faolligi o'z-o'zidan yuzaga kelmaydi, balki muntazam tarzda maqsadli ravishda olib borilgan pedagogik faoliyat natijasida shakllantiriladi. O'quvchi yoshlarga nazariy-amaliy bilimlarni berish, ularda ijtimoiy faollik ko'nikma

va malakalarini hosil qilish pedagogika nazariyasi va amaliyoti uchun ham o‘ziga xos ahamiyatga ega ekanligi bilan dolzarblik kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Díaz, C. (2011) Ijtimoiy fanlar nima uchun kerak? La Voz-dan 2019 yil 26 mayda olingan: lavo.com.ar
2. Manzanos, C. (2002) Ijtimoiy fanlar: intizomiy yaqinlashuvlar. 2019-yil 26-mayda Redal-dan olingan: redal.org
3. Prats, J. (sf) Ilmiy bilimlar doirasidagi ijtimoiy fanlar. 2019 yil 26 mayda UB didaktik tarixidan olingan: ub.edu
4. Ғозиев Э. Ғ. Педагогик психология. –Тошкент: Университет, 2014.-208 бет.
5. A. (sf) Ijtimoiy fanlar. 2019 yil 26 mayda Vikipediyadan olindi: en.wikipedia.org
6. Zincke, M. (1970) Ijtimoiy fanlar: tushuncha va tasnif. 2019 yil 26-mayda Gredos-dan olingan: gredos.usal.es